

ОПИТЪТ НА БЪЛГАРИЯ И УНГАРИЯ В ПОДГОТОВКАТА ЗА ЧЛЕНСТВО В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

На 28 май 2004 г. в София се проведе двустранна научна среща между учени от България и Унгария да споделят опита на страните си по пътя на интегрирането им в Европейския съюз (ЕС). От българска страна участваха учени от Икономическия институт на БАН, който беше и организатор на срещата, и експерти от Института за икономическа политика (ИИП), а от унгарска - учени от Института за световна икономика на Унгарската академия на науките (ИСИ-УАН).

Работата беше организирана в четири тематични сесии. В първата от тях *"Макроикономическо развитие"* са представени два основни доклада. Проф. Ондраш Инотай, директор на ИСИ-УАН, разгледа ключови въпроси на членството на Унгария в ЕС. В началото той описа накратко предисторията на разширяването на Съюза. На първия етап (преди 1989 г.) приетата стратегия от Унгария е била за приобщаване на страната към международните финансови институции, макар че тогава институционализацията на отношенията с Европейската общност се предопределя от официалните преговори между Брюксел и Москва (по-точно между ЕС и бившия Съвет за икономическа взаимопомощ - СИВ).

По-нататък докладчикът се спря на изпълнението на изискванията, които са предварително условие за дадена страна да стане успешен член на ЕС в най-кратък срок. В случая на Унгария този успех може да бъде измерен на две равнища. *Първо*, голяма част от обществото в страната трябва да почувства за сравнително кратък период, че членството в Съюза означава забележим икономически прогрес и усилване догонването на средните за ЕС стандарти. *Второ*, за успех може да се говори, когато Унгария развие активна политика, ориентирана към целта на ЕС за повишаване на европейската конкурентоспособност.

Така наречената "интеграционна зрялост" обаче трябва да бъде постигната и в други аспекти. Някои от тях са: развитие на реални икономически процеси; сравнение на "интеграционната зрялост" на съседни и присъединили се преди страни; перспективи за успешно членство в разширяващия се ЕС в контекста на текущата и очакваната в бъдеще икономическа политика; сравнения с глобалните изисквания за конкурентоспособност.

Според проф. О. Инотай погрешно е, а и е неисторично да се прави сравнение на сега присъединяващите се страни към ЕС с присъединили се преди тях. Това е така, защото както глобалната, така и европейската обстановка се промениха фундаментално в сравнение с времето, когато беше приета Гърция, а след това и Португалия и Испания.

Няма страна, приета в ЕС, която преди това е била напълно подготвена за членство. Успешната икономическа интеграция има някои

неикономически аспекти. Във връзка с това са отбелязани четири фактора: *Първо*, в началото на XXI век значението на неикономическите фактори за международна конкурентност нараства в глобален мащаб. Това се демонстрира особено ярко в две области. От една страна, качеството на публичната администрация не само на централно, но и на регионално и местно равнище става ключов фактор за успеха. От друга страна, ролята на социалната гъвкавост (приспособимост) и дори на социалната кохезия се подобрява, особено що се отнася до по-малките по мащаб страни. *Второ*, необходимо е успешно включване в процеса на вземане на решения в рамките на ЕС, като постепенното разширяване на участието на Унгария в тази област е предпоставка за успешната ѝ икономическа интеграция. *Трето*, необходимо условие за икономически успех е страната да има ясна и гъвкава стратегия за участие във всички области на интеграция. Само тогава е възможно тя да играе активна и дори решаваща роля в процесите на вземане на решения и да "насочва" политиката на ЕС според приоритетите си. *Четвърто*, крайъгълен камък за всеки икономически успех е готовността на обществото за промени.

Вторият доклад – на чл.-кор. проф. Иван Ангелов (ИИ-БАН), беше фокусиран върху стратегическите предизвикателства пред икономическото развитие на България като бъдещ член на ЕС. Според времевия хоризонт са очертани две главни предизвикателства пред икономическото развитие на страната:

Първото главно предизвикателство е в средносрочен хоризонт – подготовка за успешно присъединяване към ЕС. Справянето с това предизвикателство през близките 5-6 години предполага:

- растеж на БВП между 6 и 8% средногодишно за намаляване на разликата между България и ЕС по БВП на човек от населението. По този показател страната сега изостава четири пъти от ЕС;
- повишена инвестиционна активност за постигане на ускорен растеж, структурна и технологична модернизация на икономиката;
- гъвкава бюджетна политика, подчинена на подготовката за успешно присъединяване. За целта е допустим умерен бюджетен дефицит до 2-3% за допълнително финансиране на подготовката;
- създаване на нормално функционираща пазарна икономика, каквато в България все още няма;
- по-бързо повишаване на производителността и конкурентоспособността на икономиката за намаляване на три-четирикратното изоставане от ЕС;
- ускорено повишаване на доходите и потреблението на населението, които са 4-5 пъти по-ниски от тези в Съюза;

- ускорено сближаване на средното ценово равнище в България с това на ЕС, тъй като сега то е три пъти по-ниско от средното в Общността;
- намаляване на дефицита в текущата сметка до 4-5% от БВП главно чрез ограничаване на дефицита в търговския баланс;
- по-ефикасни мерки срещу стопанската престъпност и корупцията.

Второто главно предизвикателство е в дългосрочен хоризонт (докъм 2020 г.) и то се изразява в смекчаване на изоставането и превръщане на България в страна със средно развита икономика. Справянето с това предизвикателство изисква:

- догонващ икономически растеж – средногодишно от 5.0 до 5.5%;
- висока инвестиционна активност при съществени количествени и качествени подобрения в нормите на натрупване и инвестиране;
- догонващо повишаване на производителността и конкурентоспособността на икономиката;
- догонваща структурна модернизация на икономиката – секторна, отраслова и най-вече продуктова. Рязко повишение дела на средно- и високотехнологичните продукти за сметка на нискотехнологичните;
- догонваща технологична модернизация на икономиката – активна иновационна политика и политика в най-новите технологични направления – информационно-комуникационни технологии, биотехнологии, екологично чисти технологии, нанотехнологии, нови материали, нови източници на енергия;
- догонващо повишение на доходите и потреблението и подобрение на тяхната структура;
- догонващо развитие на здравеопазването и осигуряване на всеобщ достъп до качествени здравни услуги;
- догонващо развитие на образованието и науката и стремеж към постигане на комплексна грамотност;
- догонващо регионално развитие в контекста на догонващ икономически растеж; забавяне на по-нататъшното регионално разслоение, резултат от високия макроикономически растеж;
- смекчаване на социалната поляризация при толериране на умерено социално разслоение в обществото;
- постепенно смекчаване на негативните последици от демографската криза и последващо овладяване на кризата;
- разкъсване на функционалната връзка между икономическо развитие и влошаване на околната среда;
- ограничаване на стопанската престъпност и корупцията.

В заключение проф. Ангелов подчерта, че сега България е една от най-изостаналите страни в Европа. Ако тя се справи с описаните предизвикателства през следващите 20-25 години, може да се превърне в

почти равностоен член на разширения ЕС. Ако не успее, ще продължава да бъде най-изостаналият регион в обединена Европа.

Във втората тематична сесия *"Национална конкурентоспособност"* бяха изнесени два доклада. Ст. н. с. д-р Андреа Салавец (ИСИ-УАН) разгледа въпросите на структурната конкурентоспособност на унгарската икономика.¹

Ирина Младенова (ИИП) разгледа ключови аспекти на конкурентността на България. Тя подчерта, че като включена в сегашното разширяване на ЕС страната може да има полза от бъдещето присъединяване по отношение конкурентността ѝ, след като вземе необходимите мерки да реализира ползи и самата тя допринесе за повишаващата се конкурентност на разширяваща се Европа. Според авторката конкурентността показва доколко са ефективни отделните държави в осигуряването на бизнес-среда, която да съответства на вътрешната и международната конкурентност на бизнеса. Конкурентността на дадена страна е различна от нейните сравнителни предимства и има различни измерения, свързани с икономическото развитие, ефективността на управление, на бизнеса и инфраструктурата.

И. Младенова разгледа три важни фактора, които взаимно си влияят за ускоряване или забавяне генерирането на икономически растеж. Те са: макроикономическа среда, институции и технологии. Във връзка с това тя обърна специално внимание на инвестициите като източник за повишаване на конкурентността чрез технологични трансфери, създаване на човешки капитал и генериране на икономически растеж. В този аспект авторката разгледа три основни факта:

- Нараства привлекателността на Югоизточна Европа за чуждестранните инвеститори, особено след разширяването на ЕС. Предстоящото членство на България в ЕС през 2007 г. дава допълнителна гаранция и стимули за инвеститорите. Страната отваря вратите си към нови по-далечни пазари.

- Променя се моделът на инвестиране в България. В бъдеще предстоят сравнително малко на брой приватизационни сделки, защото приватизационният процес в страната е, общо взето, завършен. Предизвикателството ще бъде да се привлекат повече инвеститори на "зелена поляна". Освен това се очаква действащите у нас инвеститори да се насочват към разширяване и модернизиране на осъществяваната дейност.

- Очаква се разширяването на ЕС да допринесе за изпълнение на Лисабонската стратегия главно поради потенциала на новоприетите страни за растеж и опита им от икономическите реформи. Създаването на международен пазар от 450 млн. жители, като 300 млн. от тях имат

¹ Докладът е публикуван в този брой на сп. "Икономическа мисъл".

еднаква валута, ще доведе до по-голяма по мащаб търговия в рамките на Съюза и ще предостави нови възможности за инвестиране и индустриална организация, от което ще спечелят не само сегашните, но и новите страни-членки на ЕС.

Ролята на чуждестранните инвестиции и помощите на ЕС са от голямо значение за България, но икономическото ѝ развитие зависи главно от усилията на правителството и местните предприемачи. За да се възползва по-пълно от тези възможности, страната трябва да насърчава инвестирането и самата държава активно инвестира в различни области и особено в развитието на човешкия капитал, вкл. *образованието* (образование през целия живот, професионална подготовка), *технологии* (НИРД, усвояване на технологии и иновации), *предприемачеството*.

Третата сесия "*Разширяването на Европейския съюз – финансови аспекти*" включваше най-голям брой доклади. Проф. Гарабед Минасян (ИИ-БАН и член на Управителния съвет на БНБ) изнесе доклад на тема "Режимът на валутен курс и външният дълг". Той проследи динамиката на размера на brutния външен дълг (GED) на България от 1980 г. досега и определи четири фактора, оказващи влияние върху измененията в тежестта на този дълг (GER/GDP):

- *номинална стойност на GED*, като правилото е колкото е по-голям размерът ѝ, толкова е по-голяма дълговата тежест;
- *реален икономически растеж*, където е валидно правилото по-висок реален растеж, по-малка тежест по дълга;
- *разменен валутен курс на еврото към щатския долар (EUR/USD)*, който фактор може да има различни отражения;
- *реален ефективен обменен курс (REER)*, като положителната тенденция на този курс намалява тежестта по дълга.

Авторът се спря по-подробно на последния фактор, като подчерта, че положителната тенденция в изменението на REER в България се осъществява при следните обстоятелства: равнището на цените у нас е около три пъти по-ниско от средното за страните от ЕС; измерването на БВП по паритет на покупателната сила е 2.5 пъти по-високо от това по номинален курс; страната ни се характеризира с най-ниско равнище на средна работна заплата - около 150 евро. В резултат от направеното проучване основните изводи са:

- След кризата от 1997 г. България постигна значителен прогрес по отношение намалението на дълговата тежест. Към 2004 г. обаче някои страни от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) вече ни настигнаха по размер на дълговата тежест.

- Положителният растеж на REER има главна заслуга за намаление на външната задлъжнялост на България. Вероятно тази тенденция ще продължи и в бъдеще.

- Очертаните изменения в GED през последните години изискват специален мониторинг и анализ. С особено внимателно трябва да се наблюдава и изследва промяната в размера на дълга на частния сектор и краткосрочния дълг.

В доклада на *Ондраш Бакач* (ИСИ-УАН) бяха разгледани въпроси на приспособяването на монетарната и фискалната политика на Унгария към условията за приемане в Европейския валутен съюз в международен сравнителен план. Авторът представи макроикономически показатели за осемте страни-членки на ЕС от 1 май 2004 г. и по-конкретно инфлация, лихвен процент, бюджетен дефицит, вътрешен и външен дълг, валутен курс. Показана е динамиката на съотношението валутен курс-инфлация през периода 2000-2004 г. за разглежданите страни, при което се откроява много високата величина за Унгария. Базовият курс към декември 2003 г. за страните от Еврозоната е 2%, за САЩ - 1%, Полша - 5.25%, Словакия - 6.25%, Чешка република - 2%, а за Унгария - 12.5% (през май 2004 - 11.5%). Разгледан беше и процентът на данъка върху личния доход, който показва също по-високите стойности за Унгария в сравнение с новите членки на ЕС - 20 - 40% (при сравнително ниска база от 5300 евро). В Чешката република той е между 15 и 32% (при база 10 400 евро), в Словакия - 10-38% (при база 13 600 евро) и в Полша -19-40% (при база 16 400 евро).

Ст. н. с. д-р Томаш Семлер (ИСИ-УАН) разгледа ситуацията около Унгария във връзка с бюджета на ЕС за периода 2007-2013 г. Предложенията на Европейската комисия (ЕК) за финансовите перспективи през този период (публикувани на 20 февруари 2004 г.) отвориха широко поле за дискусия в страните от Съюза. В някои случаи предвидените от ЕК промени се оказват сами по себе си твърде амбициозни. Досегашните страни от ЕС имат традиционно разделение в участието си. Още преди предложенията шест от тях, които са нетни контрибутори, изразиха намерение да поддържат размера на бюджета под 1% от БНП на ЕС, докато основните бенефициенти съвсем не споделяха това мнение. При това този път бюджетът ще бъде обсъждан от 25 държави вместо досегашните 15, като разликата в равнището на икономическо развитие между тях ще изостри дебатите повече от всякога.

Новоприетите страни в ЕС гледат на бюджета, общо взето, позитивно. Дори ако таванът на бюджета остане непроменен, равнищата на разходите, предложени от ЕК, надхвърлят предложенията на нетните контрибутори средно с 14% за разглеждания период. Разликата е от порядъка на 15-20 млрд. евро годишно и не е чудно, че нетните бенефициенти защитават тези големи суми. ЕК е подготвила документ в своя защита от критиката на нетните контрибутори, в който се подчертава, че предложената финансова перспектива отразява минималните

изисквания, ако ЕС иска да постигне стратегическите си цели. Самите цели са ясно изразени в предложената нова структура на разходите на Съюза. Те са устойчив растеж; запазване и управление и природните ресурси; гражданственост, свобода, сигурност и справедливост. ЕС като общ партньор концентрира финансирането на ключовите области на интеграцията.

По отношение на постановката за устойчив растеж новите страни-членки са убедени във важността на предложената подточка "Конкурентоспособност и заетост за постигане на растеж" и искат да бъдат включени активно в тази дейност. Същевременно, предвид относително по-ниското им икономическо развитие и регионалното неравенство, за тях е от решаващо значение политиката на кохезия да остане приоритет за ЕС. От гледна точка на финансирането това означава, че постигането на конкурентоспособност ще изисква допълнителни ресурси и то не може да се осигури само чрез отделяне на ресурсите от тези за целите на кохезията.

Разходите за селско стопанство са определени, от една страна, от реформата на Общата аграрна политика през 2003 г., а от друга, от решението на Европейския съвет в Брюксел през 2002 г., което поставя таван на финансиране за първия стълб до 2013 г. За развитието на селските региони обаче все още няма такова обвързване в договореностите. Новите страни-членки имат интерес да осигурят повече средства за тези дейности.

Предвид географското разположение на последните, което предопределя значителна част от техните граници да бъде външна за ЕС, тези държави напълно споделят интереса на "старите" членки територията на Съюза да се съхрани като свободна, сигурна и с добро правосъдие. Управлението и контролът върху външните граници изискват необходимите финансови средства, защото ефективността (или неефективността) от контрола им би се почувствала от всички граждани на Съюза.

Авторът подчерта, че изпълнението на целта ЕС да се превърне в глобален партньор зависи до голяма степен от способността на включените в него страни да формулират общите си позиции в областта на външната политика. Практиката показва, че това невинаги е успешно - например различната реакция по повод на кризата в Ирак преди една година. Затова всички намерения в тази посока трябва да бъдат приветствани. Новите страни-членки могат да играят важна роля в отношенията на ЕС с непосредствените съседи, както и да допринесат за развитие на външните отношения на Съюза.

Според Т. Семлер периодът на очертаната перспектива за бюджета до 2013 г. е подходящ, защото това е последната година на преходния период, съдържащ някои ограничения за новите страни-членки в областта

на селското стопанство, и не би било добре тези положения да се прехвърлят в друга финансова перспектива. След 2013 г. обаче е уместно разглеждането на 5-годишна финансова перспектива.

Той посочи също, че трябва да бъде избягвано допускането на изключения във финансирането на бюджета. Възможно е това да е причина за предлагането от страна на ЕК на механизъм за уреждане на бюджетните дисбаланси. Такъв механизъм обаче би усложнил още повече сегашната система - въпросите от типа "кой финансира отстъпката (намалението на вноската) за страната X при финансирането на отстъпката за страната Y" ще бъдат мултиплицирани. Нещо повече, последователността в създаването на такава система лесно би могла да породни необходимост от по-големи вноски (като процент от БНП) за по-бедните страни-членки, отколкото за по-богатите. Следователно трябва да бъдат намерени други методи за решаване на въпроса за отстъпките.

Докладът на *Габор Тури* (ИСИ-УАН) е върху опита на страните от Централна Европа в областта на чуждестранните преки инвестиции (ЧПИ). Той разглежда световните тенденции по отношение на този показател в началото на XXI век. През 2001 г. притокът на ЧПИ намалява с 41% в сравнение с 2000 г., а през 2002 г. пада с още една пета в сравнение с предходната година, като притокът им към развитите държави е съкратен с 22%, а в страните от ЦИЕ нараства с 15%. По отношение на последните се забелязват следните тенденции: размерът на ЧПИ достигна 29 млрд. дол., като отбелязва нарастване в 9 страни и намаление в 10; по-ниското от очакваното равнище на ЧПИ може да се обясни с позицията на изчакване от страна на инвеститорите. По-нататък авторът фокусира анализа към четирите държави от т.нар. Вишеградска група, при които притокът на ЧПИ през периода 1991-1996 г. беше средногодишно 2.2% от общото за света, след това намаля до под 2% и отново нарасна до 2.8% за 2002 г. Може да се заключи, че предвиденото разширяване на ЕС има положителен ефект за ЧПИ в разглежданите страни. По-конкретно бяха анализирани два основни отрасъла на индустрията – автомобилостроенето и електрониката. За първия са характерни някои особености като: развиващата се автомобилна индустрия в Словакия; експанзията на някои големи производители в света като "Ауди" и "Сузуки" в Унгария, "Фолксваген" в Чешката република; наблюдава се силна конкуренция по отношение на по-големите инвестиции, идващи от южнокорейската компания "Хюндай". Електрониката в страните от Вишеградската група среща силната конкуренция поради глобалната пренаситеност със стоки от този отрасъл и по-ниските производствени разходи на държавите от Източна Азия. Затова отрасълът се насочва към дейностите, носещи по-висок дял добавена стойност (например в Унгария "Флекстроникс", "IBM" и "Филипс").

Четвъртата сесия беше на тема *"Европейската политика по отношение на Югоизточна Европа след разширяването на ЕС"*. В доклада си *Томаш Новак* (ИСИ-УАН) разви накратко стратегията на Унгария във връзка с икономическите ѝ отношения с Югоизточния регион на Европа, като изхожда от две основни предпоставки - спецификата на отношенията на страните с държавите от този регион и потенциала на Унгария като вече пълноправен член на ЕС.

Елица Маркова (ИИП) разгледа шансовете и ограниченията (резервите) на страните от Югоизточна Европа в процеса на европейската интеграция, отчитайки тяхното равнище на икономическо развитие, структурна специфика и географско разположение.

В кратко експозе *ст. н. с. д-р Мария Лазарова* (ИИ-БАН) очерта характера и динамиката на външноикономическите отношения между страните от Югоизточна Европа в контекста на разширяването на ЕС.

Н. с. Милкана Мочурова (ИИ-БАН) изнесе доклад на тема *"Преговорите по Глава 22 и въвеждането на европейското законодателство по опазване на околната среда - предизвикателства и перспективи"*. В него е проследен преговорният процес по тази глава, основните изисквания на директивите на ЕС, разходите и ползите от изпълнението им, договорените преходни периоди, "инвестиционно-тежките" директиви. Анализирани са разходите за околна среда в България и са съпоставени с необходимите инвестиции за изпълнение на стандартите на ЕС. Във връзка с това авторката разгледа някои тенденции и проблеми при източниците на финансиране на разходите за околна среда (екологични фондове, предприятия, международна помощ, програма ИСПА, екологични такси). Очертана е ролята на публичния и частния сектор при финансирането в контекста на присъединяването към ЕС. Доказана е необходимостта от промяна на нагласата, че финансирането на околната среда е проблем само на правителството, като е обоснована нуждата от подкрепа на инвестициите от частния сектор.

Срещата протече динамично и на високо професионално равнище. Тя беше оценена като изключително полезна за сътрудниците от участващите институти и като добро начало за бъдещи съвместни проекти.

Ст. н. с. д-р Росица Рангелова